

koopkracht van de dollar in de laatste jaren en wordt hardnekkig vastgehouden aan de opvatting dat een dollar een dollar is gebleven.

Uit deze aanhalingen moge blijken dat ook in de Verenigde Staten nog geen communis opinio heerst omtrent de noodzakelijkheid om bij de winstvaststelling rekening te houden met de gestegen vervangingswaarde. Op gezag van Prof. Schlichter mag aangenomen worden dat de meeste ondernemingen in de Verenigde Staten bij de publicatie hunner resultaten geen rekening hiermede houden, met het gevolg dat, waar de ondernemingswinsten (welke na aftrek der belastingen in 1948 ongeveer 9.1 % van het nationale inkomen uitmaakten) een voorname factor vormen bij het uitstippelen der toekomstige economische politiek, er verre van eenstemmigheid bestaat omtrent de vraag wat de gepubliceerde cijfers in feite voorstellen en welke waarde aan de openbaar gemaakte resultaten is te hechten.

Het feit dat bij ons te lande de openbaar gemaakte verlies- en winstrekeningen wat duidelijkheid en overzichtelijkheid aangaat ver achterstaan bij die, welke de Amerikaanse ondernemingen publiceren, rechtvaardigt de veronderstelling, dat in Nederland dit gebrek aan eenstemmigheid omtrent de betekenis der cijfers ten minste even groot is.

Buenos Aires, Januari 1949.

BOEKBESPREKINGEN

Dr F. L. VAN MUISWINKEL: ENIGE ASPECTEN VAN DE BEOEFENING DER BEDRIJFSHUISHOUDKUNDE.

Rede, uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van Hoogleraar aan de Vrije Universiteit te Amsterdam op Donderdag 28 October 1948. N.V. Noord-Hollandsche Uitgevers Maatschappij, Amsterdam 1948

door Dr H. Thierry

Prof. van Muiswinkel begint met te constateren, dat in Rotterdam, Amsterdam en Tilburg de grondslagen zijn gelegd voor een waarlijk wetenschappelijke beoefening van de verschijnselen, die het object der bedrijfshuishoudkunde vormen. Hij wijst er op, dat de Nederlandse bedrijfseconomen in dit opzicht meer hebben gepresteerd dan de wetenschappelijke onderzoekers in welk ander land ook. De bedrijfshuishoudkunde ziet hij als een wetenschap voor de praktijk van het bedrijfsleven; zij moet de gedragingen van alle bij het bedrijfsleven betrokken personen — leiders, kapitaalverschaffers en werknemers — in ogenschouw nemen. De gedachte van de saamhorigheid van alle bedrijfsgenoten wordt in dit verband, o.i. volkomen terecht, meerdere malen naar voren gebracht.

De bedrijfshuishoudkunde is een onderdeel van de economie. Ter voorkoming van dreigend misverstand legt de schrijver er de nadruk op, dat ook Prof. Polak in woord en geschrift steeds van dit inzicht heeft blijk gegeven. Teneinde de verhouding tot de algemene economie nader uit te werken, volgt dan een behandeling van het object der bedrijfshuishoudkunde. De schrijver verzuimt hierbij helaas onderscheid te maken tussen

empirisch object en kenobject, hetgeen de duidelijkheid niet ten goede komt. De bedrijfshuishouding ziet hij als het object der bedrijfseconomie — hier dus kennelijk in de zin van empirisch object. De bedrijfshuishouding wordt dan omschreven als „een op continuïteit gebaseerde organisatie van productiefactoren, waarin het streven naar productie tegen de laagst mogelijke kosten de leidraad der handelingen vormt”. Het bijzondere gezichtspunt van waaruit dit object moet worden gezien — hier gaat het dus om het kenobject — ziet Dr. van Muiswinkel nu in „het streven naar productie tegen de laagst mogelijke kosten”. De gedachte aan een overschot (aan de winst) kan hierbij op de achtergrond treden. Dan volgt de uitspraak: „Het object van de bedrijfshuishoudkunde is daarom weliswaar verwant aan dat van de algemene leer der economie, doch valt daarmee niet volledig samen”.

Tegen dit gedeelte van het betoog rijzen, naar onze mening, ernstige bedenkingen. Hoe is het mogelijk, dat de schrijver eerst betoogt, dat de bedrijfshuishoudkunde een onderdeel van de economie is, en daarna verklaart, dat het object — hier is bedoeld het kenobject, omdat dit een wetenschap typeert — van beide wetenschappen niet geheel hetzelfde is. Of de bedrijfseconomie is een onderdeel — beter ware het te spreken van een specialisering — van de algemene economie, en dan is het kenobject van beide precies hetzelfde, of dit laatste is niet het geval, maar dan is de bedrijfshuishoudkunde geen specialisering van de economie. Mocht Prof. van Muiswinkel de laatste mening zijn toegedaan, dan distantieert hij zich van wat onder de moderne bedrijfseconomen toch zo langzamerhand wel als een communis opinio kan worden beschouwd.

De oorzaak van de moeilijkheden is o.i. gelegen in de stelling, dat de bedrijfshuishouding wordt getypeerd door het streven naar productie tegen de laagst mogelijke kosten en niet door het streven naar een overschot. De argumenten, die hiervoor werden aangevoerd, zijn voor een deel weinig overtuigend, voor een deel minder juist. Het individu streeft bij de bevrediging van zijn behoeften wel naar een overschot maar bij het economisch handelen binnen de bedrijfshuishouding kan deze primaire drijfveer schuil gaan achter tal van andere motieven, aldus de schrijver. Omdat nu de wetenschap der bedrijfshuishoudkunde zich bezig houdt met de wijze van handelen en niet in de eerste plaats met de motieven voor dat handelen, zou de gedachte aan het overschot op de achtergrond kunnen treden. Dit is ons — eerlijk gezegd — niet duidelijk. De bedrijfseconomie, die evenals de algemene economie een wetenschap van de keuzehandelingen is, zou niet in de eerste plaats te maken hebben met de economische motieven, die deze keuze bepalen? Dit lijkt ons moeilijk verdedigbaar. En wat het overschot betreft: de bedrijfseconomie gebruikt het economisch principe als werkhypothese. Het handelen volgens het economisch principe manifesteert zich in de bedrijfshuishouding in de vorm van het streven naar een zo groot mogelijk verschil tussen de geproduceerde en opgeofferde waarde. Het accent kan hierbij vallen op het streven naar een zo laag mogelijke kostprijs, maar dit behoeft niet. Zou dit niet het geval zijn — en bij tal van bedrijfshuishoudingen is dit zo — dan zou, volgens Dr. van Muiswinkel, niet gesproken kunnen worden van een bedrijfshuishouding en zou deze organisatie van productiefactoren dus geen object van de bedrijfseconomie zijn! Deze consequentie laat de onhoudbaarheid van het door hem gehanteerde begrip bedrijfshuishouding duidelijk zien. Bovendien is het begrip „laagst mo-

gelijke kosten" geen absoluut, maar een relatief begrip. De kosten moeten altijd worden gezien in relatie tot de geproduceerde waarde. Het streven naar een waardedifferentie — wat nog niet identiek is met het streven naar maximum winst — is inhaerent aan het economisch handelen. Bepaald onjuist is het dan ook als in de tweede helft van het betoog gezegd wordt: „..... gemeenschappelijk hebben de bedrijfshuishoudingen echter het streven naar de doelmatige aanwending der productiefactoren. Dit streven vindt in het produceren tegen de laagst mogelijke kosten zijn kenmerk en zijn beoordelingsmaatstaf". Beoordeling van economische doelmatigheid is niet een kwestie van kosten alleen, maar altijd van vergelijking van kosten en daarmee verkregen opbrengsten.

Dat het in wezen altijd gaat om een vergelijking van opbrengst en kosten — dus om een voordelig waardeverschil — blijkt ook wel uit de volgende uitspraak van de schrijver: „Zodra eenmaal een bepaalde combinatie van productiefactoren is tot stand gekomen, wordt het streven naar het produceren tegen de geringste kosten een kenmerk op zichzelf. Blijkt na enige tijd, *dat kosten en opbrengsten in een ongunstige verhouding tot elkaar staan* ¹⁾, dan kan zulks leiden tot een reorganisatie der productiefactoren binnen de voortgezette bedrijfshuishouding of tot het liquideren van de organisatie en daarmee van de bedrijfshuishouding". De hier en ook elders in deze rede geuite mening, dat alleen bij de oorspronkelijke organisatie en bij de tussentijdse reorganisatie der productiefactoren de gedachte van het verkrijgen van een overschot boven de kosten naar voren treedt, lijkt ons bovendien in strijd met de feiten. Bij de bepaling van de grootte van de productie laat de bedrijfshuishouding — vooral als zij in een monopolioïde positie verkeert — zich in vele gevallen niet allereerst leiden door het streven naar het bedrijfsoptimum, maar door het streven naar het rentabiliteitsoptimum.

Dit sluit nog niet uit, dat dit streven door andere motieven — waarvan de schrijver verschillende opsomt — kan worden gematigd. Noch wetenschappelijk, noch in verband met de feitelijke verhoudingen lijkt ons de door Prof. van Muiswinkel verdedigde opvatting van het object der bedrijfshuishoudkunde houdbaar. Ook doet het enigszins vreemd aan, dat bij de behandeling van dit onderwerp met geen enkel woord gerept wordt van de belangrijke studie van Limperg over het object der bedrijfseconomie ²⁾.

Thans willen wij nog aandacht schenken aan hetgeen de schrijver onder onderneming verstaat. Hij definieert deze als „de bedrijfshuishouding, welke op de markt opereert onder private leiding en voor private rekening". Daartegenover stelt hij het begrip overheidsbedrijf, waaronder verstaan wordt „de bedrijfshuishouding geleid door en onder verantwoordelijkheid van de overheid". Het voornaamste bezwaar, dat wij tegen het hier verdedigde ondernemingsbegrip hebben, is wel, dat hier een juridisch criterium en geen economisch criterium wordt aangelegd. Voor de bedrijfseconomie is toch niet relevant of een bedrijfshuishouding in handen van de overheid is of dat zij zich in privaat eigendom bevindt! Het gaat om een economisch criterium, wat wij menen te zien in het streven naar rentabiliteit van het in de bedrijfshuishouding gestoken kapitaal. In dit verband oefent Dr van Muiswinkel critiek uit op de door ons verdedigde opvatting van de begrippen bedrijfshuishouding en onder-

¹⁾ Cursivering van ons.

²⁾ Zie Maandblad v. Accountancy en Bedrijfshuishoudkunde. Sept., Oct. en Nov. 1946.

neming³⁾). In de door ons gegeven definities zou tweeërlei, niet steeds verenigbaar doel van de onderneming besloten liggen. Doel van de onderneming is het daarin gestoken kapitaal renderend te maken, terwijl de bedrijfshuishouding het dienen van de maatschappelijke voortbrenging ten doel heeft. Wij kunnen niet inzien, waarom deze twee doeleinden met elkaar in conflict kunnen komen. Als wij zeggen, dat de bedrijfshuishouding tot doel heeft het dienen van de maatschappelijke voortbrenging, bedoelen we daarmee niets anders, dan dat de bedrijfshuishouding gericht is op de verzorging van een bepaald deel van de maatschappelijke productie. Deze verzorging, dit dienen van de maatschappelijke voortbrenging kan goed of minder goed geschieden, maar dit raakt de begripsomschrijving niet. Het conflict, dat Prof. van Muiswinkel waarschijnlijk voor ogen staat, zou zich kunnen voordoen, indien een onderneming zo uitsluitend beheerst wordt door het streven naar maximum rentabiliteit van het kapitaal, dat zij de maatschappelijke voortbrenging slecht dient. In dit geval is er echter nog geen tegenstelling tussen het door ons geformuleerde ondernemingsdoel en het doel der bedrijfshuishouding. Dit zou alleen zo zijn, indien wij het doel der bedrijfshuishouding hadden omschreven, als het *zo goed mogelijk* dienen of verzorgen der maatschappelijke productie. Deze norm komt echter in onze definitie niet voor. Volledigheidshalve wijzen wij er ook op, dat in ons ondernemingsbegrip het streven naar *maximum* rentabiliteit evenmin is opgenomen.

Een tweede punt van critiek knoopt Prof. van Muiswinkel vast aan onze verwerping van het winststreven als enig criterium voor het ondernemingsbegrip. Wij zijn van mening, dat het begrip onderneming dan zo ruim dreigt te worden, dat verschillende particuliere bedrijfshuishoudingen, die in het spraakgebruik meer als beroepen dan als ondernemingen worden aangeduid — wij denken b.v. aan de arts, de advocaat en de accountant — er onder zouden vallen. Dit geldt ook voor een deel van het ambachtsbedrijf. Dr van Muiswinkel bestrijdt dit nu als volgt: „De onhoudbaarheid van deze opvatting treedt zonder meer aan de dag, wanneer men de vraag stelt, tot welke categorie bedrijfshuishoudingen het ambachtsbedrijf dan wel behoort. Eenzelfde vraag zou men Thierry kunnen voorleggen met betrekking tot het overgrote deel der private bedrijfshuishoudingen op het terrein van de detailhandel, het verkeerswezen en de landbouw”. De ons gestelde vraag is eenvoudig te beantwoorden: het zijn bedrijfshuishoudingen zonder ondernemingsdoel. Een afzonderlijke benaming is hiervoor niet vereist. Wij hebben slechts betoogd, dat sommige bedrijfshuishoudingen, n.l. diegene, waarin het streven naar economiteit zich voordoet in de vorm van het streven naar rentabiliteit van het daarin gestoken kapitaal, als ondernemingen zijn te beschouwen. Met deze begripsbepaling kan men het al of niet eens zijn, maar uit de door Prof. van Muiswinkel gestelde vraag kan toch moeilijk de onhoudbaarheid van ons ondernemingsbegrip worden afgeleid. Bovendien zijn wij het er niet mee eens, dat het overgrote deel van de private huishoudingen op het terrein van de detailhandel, het verkeerswezen en de landbouw niet onder het door ons voorgestane ondernemingsbegrip zou vallen. Het gaat hierbij toch niet om het numerieke.

Merkwaardig is dat de schrijver later het door hem gestelde criterium voor de onderneming, n.l. private leiding en voor private

³⁾ Zie Dr H. Thierry. *Algemene Economie en Bedrijfseconomie*. Arnhem 1947.

rekening, feitelijk weer laten varen. Hij zegt n.l. „Naarmate de private bedrijfshuishouding kleiner is, treedt het ondernemingskenmerk ons inziens juist sterker aan de dag”. Als dat zo zou zijn, is het ondernemingskenmerk niet „private leiding en voor private rekening”. Immers hiermee heeft de omvang der bedrijfshuishouding niets te maken. Uit het vervolg blijkt, dat hij als kenmerk feitelijk het aandurven en dragen van risico beschouwt: „Bij private leiding en verantwoordelijkheid denkt men als vanzelf aan het afwegen van goede en kwade kansen, aan stoutmoedigheid en aan het welbewust nemen van risico's, d.i. aan de individuele economische verantwoordelijkheid met al haar consequenties voor de ondernemer en zijn medewerkers”. Stelt men het aandurven en dragen van risico echter als criterium, dan zijn ook verschillende overheidsbedrijven ondernemingen, hetgeen door de schrijver juist wordt afgewezen.

Ook meent Prof. van Muiswinkel, dat het accent, dat de bedrijfseconomische wetenschap zou gelegd hebben op het verkrijgen van het hoogst mogelijke overschot in stede van op het streven naar zo laag mogelijke kosten, verantwoordelijk is voor de vergroting van de spanning tussen leiders en kapitaalverschaffers enerzijds en de brede massa der werknemers anderzijds. In de gedachtengang van het streven naar een zo groot mogelijk overschot zou passen het streven van de werknemer om zijn arbeidsprestatie (= offer) zo veel mogelijk te drukken, daar de opbrengst (= zijn geldloon) praktisch vast staat. Deze stelling lijkt ons zeer aanvechtbaar. Maar aangenomen, dat zij juist is, realiseert de schrijver zich dan wel, dat dit alles a fortiori geldt voor de door hem verkondigde mening, dat de bedrijfseconomie het accent moet leggen op het produceren tegen de laagst mogelijke kostprijs? Het eenzijdige accentueren van dit streven naar minimum kosten zou de werknemer, volgens de gedachtengang van de schrijver, nog sterker dringen in de richting van een zo sterk mogelijke vermindering van zijn arbeidsprestatie en daardoor de controverse tussen werknemers en werkgevers nog veel meer verscherpen. Hier heeft de schrijver de consequenties van zijn eigen standpunt onvoldoende doorzien.

Prof. van Muiswinkel eindigt zijn betoog met het noemen van enige consequenties, die zouden volgen uit het aanvaarden van het winststreven als kenobject van de bedrijfshuishoudkunde. De organisatie der bedrijfshuishouding zou dan altijd beneden het peil ener praktisch bereikbare doelmatigheid moeten blijven, de bedrijfshuishouding zou degenereren en haar levenskracht zou worden gedood.

Wij laten deze ietwat krasse uitspraken verder voor rekening van de schrijver, maar stellen alleen de vraag: Welke moderne wetenschappelijke bedrijfseconoom beweert eigenlijk nog, dat het winststreven — Prof. van Muiswinkel vat dit op het streven naar het maximum winst — het kenobject der bedrijfseconomie is? Ons is er geen bekend.

Wij hebben deze bespreking met opzet strikt zakelijk gehouden. Tenslotte willen wij echter niet verzuimen blijk te geven van onze vriendschappelijke gevoelens ten opzichte van deze jongste faculteit der V.U., die, naar onze vaste overtuiging, een belangrijke taak ten aanzien van de economische wetenschap zal kunnen vervullen.